

संविधान सभा

संविधान अभिलेख अध्ययन तथा निवर्तित समिति

संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये सहमतिका विषयहरूको निवर्तित सतबन्धी प्रतिवेदन, २०७१

संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ बमोजिम गठित यस संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निवर्तित समितिलाई सोही नियमावलीको उपनियम (५) र उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार संविधानसभामा रहेको अभिलेख तथा तत्कालिन संविधानसभाले संविधान निर्माणको लागि तयार गरेका दस्तावेज अध्ययन गरी सहमति वा असहमतिका विषय निवर्तित गरी विषयगत आधारमा पूर्ण वा आंशिक प्रतिवेदन तयार पारी सभामा पेश गर्ने कार्यक्षेत्र र जिम्मेवारी रहेकोमा तत्कालीन संविधान सभाको संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा उल्लिखित विषयमध्ये संविधान सभाको मिति २०६६।११।२० को बैठकबाट भएको निर्णय एवं निर्देशनलाई आधार बनाई सहमतिका विषयहरूको निवर्तित गरी संविधान सभा नियमावली, २०७० को नियम ६६ को उपनियम (६) को व्यवस्था अनुसार यस समितिको मिति २०७१।२।१३ को निर्णयानुसार यो प्रतिवेदन संविधानसभा समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

सि. नं.	विषय	सहमति भएका विषय	समितिको निवर्तित	कैफियत
१	प्रस्तावना	संघीय लोकतान्त्रिक एवं गणतान्त्रिक संविधानको पूर्व शर्तको रूपमा रहेको संविधानवादको आधारशिलाहरू मानव अधिकार, वालिग मताधिकार, आवधिक निर्वाचन प्रणाली, कानूनी राज्य, स्वतन्त्र न्यायपालिका, जनप्रतिनिधिमूलक र जवाफदेही एवं परिमार्जित सरकार, सरकारको काम कारवाहिमा पारदर्शिता, सीमित सरकार, सुशासन जस्ता लोकतान्त्रिक मूल्य र मान्यतालाई आत्मसात एवं पूर्ण प्रतिवद्धता गर्दै वर्गिय, जातिय, भाषिक, लैंगिक, सांस्कृतिक, धार्मिक र क्षेत्रीय भेदभावको अन्त्य गर्दै महिला, दलित, आदीवासी/जनजाति, मधेसी, मुस्लीम, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अल्पसंख्यक एवं सिमान्तकृत तथा पिछडिएको क्षेत्र एवं वर्गको हक हितको सुनिश्चितता एवं तिनीहरूको उत्थान एवं विकासको लागि मुलुकको राज्य संरचनाका सबै अंगहरूमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व एवं समावेशिताका आधारमा सहभागी गराई सबै किसिमको विभेद एवं असमानता हटाई सामाजिक न्यायको आधारमा आर्थिक, राजनैतिक, सामाजिक र शैक्षिक क्षेत्रमा समान अवसर प्रदान गरी विभिन्न जातजाति, धर्म, भाषा, वर्ण, सम्प्रदाय र समुदायबीच सामञ्जस्यता स्थापना गरी न्यायपूर्ण समाजको स्थापना र विकास सुनिश्चित गरी समावेशी राज्य निर्माण भएमा मात्र लोकतन्त्रको संस्थागत विकास, दिगो शान्ति, स्थिरता एवं आर्थिक र सामाजिक रुपान्तरण सम्भव छ भन्ने कुरालाई स्वीकार गर्दै, ...	यो विषय तत्कालीन संविधानसभाको संवैधानिक समितिको कार्यक्षेत्रमा पर्ने देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिले महत्वपूर्ण सन्दर्भ सामाग्रीको रूपमा ग्रहण गरी प्रस्तावनालाई पूर्णता दिने क्रममा ध्यान दिने गरी संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
२	१. अख्तियार दुरूपयोग अनुसन्धान आयोग	(३) प्रमुख आयुक्त र अन्य आयुक्तहरूको पदावधि नियुक्तिको मितिले छ वर्षको हुनेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ । तर, (क) सो पदावधि पूरा हुनु अगावै प्रमुख आयुक्त वा आयुक्तको उमेर पैंसठ्ठी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन । (ख) प्रमुख आयुक्त र आयुक्तलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६।११।२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>(४) देहायका अवस्थामा प्रमुख आयुक्त वा आयुक्तको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (३) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको प्रमुख आयुक्त वा आयुक्तहरूको पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्दछ :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारद्वारा मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातकोपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) लेखा, राजश्व, जनप्रशासन, इन्जिनियरिङ्ग, कानून, विकास वा अनुसन्धानको क्षेत्रमा कम्तीमा पन्ध्र वर्ष काम गरी अनुभव र ख्याति प्राप्त गरेको,</p> <p>(घ) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(ङ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) प्रमुख आयुक्त र आयुक्तको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । प्रमुख आयुक्त र आयुक्त आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) प्रमुख आयुक्त वा आयुक्त भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको आयुक्तलाई प्रमुख आयुक्तको पदमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै आयुक्त प्रमुख आयुक्तको पदमा नियुक्त भएकोमा निजको पदावधिको गणना गर्दा आयुक्त भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानबिन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
३	१.१ अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) कुनै सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिले अनुचित कार्य वा भ्रष्टाचार गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको सम्बन्धमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले कानून बमोजिम अनुसन्धान र तहकिकात गर्न वा गराउन सक्नेछ ।</p> <p>तर यस संविधानमा छुट्टै व्यवस्था भएको पदाधिकारी र अन्य कानूनले छुट्टै विशेष व्यवस्था भएको पदाधिकारीको हकमा यो उपधारा लागू हुने छैन ।</p> <p>(२) खराब आचरणका आधारमा महाभियोग प्रस्ताव पारित भई पदमुक्त हुने संवैधानिक पदाधिकारीहरू, न्याय परिषद्बाट सोही अभियोगमा पदमुक्त हुने न्यायाधीशहरू र सैनिक ऐन बमोजिम कारबाही हुने व्यक्तिका हकमा</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>निजलाई पदमुक्त भइसकेपछि कानून बमोजिम अनुसन्धान र तहकिकात गर्न गराउन सकिनेछ ।</p> <p>(३) उपधारा (१) बमोजिम भएको अनुसन्धान र तहकिकातबाट सार्वजनिक पद धारण गरेको कुनै व्यक्तिले कानून बमोजिम अनुचित कार्य मानिने कुनै काम गरी अख्तियारको दुरुपयोग गरेको देखिएमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले निजलाई सचेत गराउन, विभागीय कारवाही वा कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम अन्य आवश्यक कारवाहीको लागि अख्तियारवाला समक्ष लेखी पठाउन सक्नेछ ।</p> <p>(५) उपधारा (१) बमोजिम भएको अनुसन्धान र तहकिकातबाट सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिको काम कारवाही अन्य अधिकारी वा निकायको अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत पर्ने प्रकृतिको देखिएमा अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले आवश्यक कारवाहीको लागि सम्बन्धित अधिकारी वा निकाय समक्ष लेखी पठाउन सक्नेछ ।</p> <p>(६) यस संविधानको अधीनमा रही अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगको अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि कानूनद्वारा व्यवस्था भए बमोजिम हुनेछ ।</p> <p>(७) अनुसन्धान र तहकिकात गर्ने वा मुद्दा चलाउने आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले प्रमुख आयुक्त, आयुक्त वा नेपाल सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग तथा पालन गर्न पाउने गरी सुम्पन सक्नेछ ।</p>		
४	१.३. वार्षिक प्रतिवेदन	<p>(१) यस संविधान बमोजिम अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ, र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम पेश गरिने प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त आयोगमा वर्षभरी परेका उजुरी, अनुसन्धान तहकिकात गरी कानून बमोजिम अधिकार प्राप्त अदालतमा दायर गरेको र तामेलीमा राखेको मुद्दाको संख्या, अनुचित कार्य गरेकोमा सचेत गराएको वा विभागीय कारवाही वा अन्य कारवाहीका लागि लेखी पठाएको संख्या, भ्रष्टाचार निवारणका सम्बन्धमा भएको उपलब्धि तथा सो सम्बन्धमा भविष्यमा गर्नु पर्ने सुधारको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।</p>	यो विषयमा संविधानसभाको २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
५	२. लेखा परीक्षण आयोग	<p>(३) संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पदावधि नियुक्तिको मितिले छ वर्षको हुनेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुनु अगावै संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको उमेर पैंसठ्ठी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (३) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारद्वारा मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट व्यवस्थापन, वाणिज्यशास्त्र वा लेखामा स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गरी वा चार्टर्ड एकाउन्टेन्सी परीक्षा उत्तीर्ण गरी नेपाल सरकारको विशिष्ट श्रेणीमा काम गरेको वा लेखा परीक्षण सम्बन्धी काममा कम्तीमा पन्ध्र वर्ष अनुभव प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालिस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरू आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) संघीय लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरू भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) लेखा परीक्षण आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षको पदमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले वाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएकोमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानविन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले वाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
६	२.१ लेखा परीक्षण आयोगको काम, कर्तव्य र	<p>(१) सर्वोच्च अदालत, व्यवस्थापिका-संसद/संविधान सभा, अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोग, लोक सेवा आयोग, निर्वाचन आयोग, राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग, महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय तथा अन्य संवैधानिक निकायको कार्यालय र नेपाली सेना एवं सशस्त्र प्रहरी बल,</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले	

	<p>अधिकार</p>	<p>नेपाल प्रहरी, राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग लगायतका सबै सरकारी कार्यालय, अदालत, स्थानीय निकाय, सरकारी शिक्षण संस्था र सार्वजनिक संस्थानहरूको लेखा कानूनद्वारा निर्धारित तरिका बमोजिम नियमितता, मितव्ययिता, कार्यक्षमता, प्रभावकारिता र औचित्य समेतको विचार गरी संघीय लेखा परीक्षण आयोगबाट लेखापरीक्षण हुनेछ।</p> <p>(२) संघीय लेखा परीक्षण आयोगको लेखा परीक्षण सम्बन्धमा व्यवस्थापिका संसदको सार्वजनिक लेखा समितिबाट व्यवस्था भएको लेखापरीक्षकले लेखा परीक्षण गर्नेछ।</p> <p>(३) लेखा परीक्षण आयोगलाई उपधारा (१) बमोजिमको कामको लागि लेखा सम्बन्धी कागजपत्र जुनसुकै बखत हेर्न पाउने अधिकार हुनेछ। सो अनुसार लेखा परीक्षण आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरू वा त्यसका कुनै कर्मचारीले माग गरेको जुनसुकै कागजपत्र तथा जानकारी उपलब्ध गराउनु सम्बन्धित कार्यालय प्रमुखको कर्तव्य हुनेछ।</p> <p>(४) उपधारा (१) अनुसार लेखापरीक्षण गरिने लेखा सम्बन्धित कानूनका अधीनमा रही संघीय लेखा परीक्षण आयोगद्वारा तोकिएको ढाँचामा राखिनेछ।</p> <p>(५) उपधारा (१) मा उल्लेख भएका कार्यालयहरूको लेखाका अतिरिक्त अन्य कुनै कार्यालय वा संस्थाको लेखा परीक्षण आयोगबाट लेखा परीक्षण गर्नु पर्ने गरी कानूनद्वारा व्यवस्था गर्न सकिनेछ।</p>	<p>संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।</p>	
<p>७</p>	<p>२.३ वार्षिक प्रतिवेदन</p>	<p>(१) संघीय लेखा परीक्षण आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ।</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम पेश गरिने प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त राष्ट्रिय लेखा परीक्षण आयोगले वर्षभरीमा लेखापरीक्षण गरेका निकायको विवरण, लेखापरीक्षणबाट देखिएको बेरुजुको स्थिति, बेरुजु फछ्यौट गर्न गरेको प्रयास र बेरुजु फछ्यौटका सम्बन्धमा प्राप्त उपलब्धि तथा लेखापरीक्षण सम्बन्धमा भविष्यमा गर्नु पर्ने सुधारको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ।</p>	<p>यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।</p>	
<p>८</p>	<p>३. लोक सेवा आयोग</p>	<p>(३) लोक सेवा आयोगका सदस्यहरूमध्ये कम्तीमा पचास प्रतिशत सदस्यहरू पन्ध्र वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिसम्म कुनै सरकारी सेवामा रहेका व्यक्तिहरू मध्येबाट र बाँकी सदस्यहरू विज्ञान, शिक्षा, स्वास्थ्य, वाणिज्य, प्रविधि, कला, साहित्य, कानून, जनप्रशासन, समाजशास्त्र वा राष्ट्रिय जीवनका अन्य क्षेत्रमा शोध, अनुसन्धान, अध्यापन वा अन्य कुनै महत्वपूर्ण कार्य गरी ख्यातिप्राप्त गरेका व्यक्तिहरू मध्येबाट नियुक्त हुनेछन्।</p> <p>(४) लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले छ वर्षको हुनेछ निजहरूको थप एक कार्यकालको लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको उमेर पैसट्टी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन।</p> <p>(ख) लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष र सदस्यलाई</p>	<p>यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।</p>	

		<p>सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(५) देहायका अवस्थामा लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (४) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(६) लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष र सदस्यहरूको पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातकोत्तर उपाधि प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको, र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(७) लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्यहरूको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । लोक सेवा आयोगका अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(८) लोक सेवा आयोगको अध्यक्ष र सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) लोक सेवा आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षको पदमा नियुक्त गर्न यस उपधाराको बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएकोमा निजको पदावधिको गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानबिन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
९	३.१ लोक सेवा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) निजामती सेवाको पदमा नियुक्तिको निमित्त उपयुक्त उम्मेदवार छनौट गर्न परीक्षा सञ्चालन गर्नु लोक सेवा आयोगको कर्तव्य हुनेछ ।</p> <p>स्पष्टीकरण : यस धाराको प्रयोजनको लागि सैनिक अधिकृत वा जवान र सशस्त्र प्रहरी वा प्रहरी कर्मचारीको सेवा वा पद तथा निजामती सेवा वा पद होइन भनी ऐनद्वारा तोकिएको अन्य सेवा वा पद बाहेक नेपाल सरकारका अरु सबै सेवा वा पदलाई निजामती सेवा वा पद मानिनेछ ।</p> <p>(२) निजामति सेवाका अतिरिक्त सरकारी विद्यालयका</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधान सभाको २०६६/११/२० को निर्देशन बमोजिम परिमार्जन गरिएको ।

		<p>शिक्षक, प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी, सैनिक सेवा लगायत अन्य सरकारी सेवा, सार्वजनिक संस्थाको पदपूर्ति, नियुक्ति र बहुवा सम्बन्धी व्यवस्था लोक सेवा आयोगले गर्ने गरी कानूनद्वारा व्यवस्थित गर्न सक्नेछ।</p> <p>स्पष्टीकरण : यस धाराको प्रयोजनका लागि “सार्वजनिक संस्था” भन्नाले पचास प्रतिशत वा सोभन्दा बढी शेयर वा जायजथामा नेपाल सरकारको स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको संगठित संस्थालाई जनाउनेछ।</p> <p>(३) निजामती सेवाको निवृत्तिभरण पाउने पदमा लोक सेवा आयोगको परामर्श बिना स्थायी नियुक्ति गरिने छैन।</p> <p>(४) देहायका विषयमा लोक सेवा आयोगको परामर्श लिनु पर्नेछ :-</p> <p>(क) निजामती सेवाको शर्त सम्बन्धी कानूनको विषयमा,</p> <p>(ख) निजामती सेवा वा पदमा नियुक्ति, बहुवा र विभागीय कारबाही गर्दा अपनाउनु पर्ने सिद्धान्तको विषयमा,</p> <p>(ग) निजामती पदमा छ महिनाभन्दा बढी समयको लागि नियुक्ति गर्दा उम्मेदवारको उपयुक्तताको विषयमा,</p> <p>(घ) कुनै एक प्रकारको निजामती सेवाको पदबाट अर्को प्रकारको निजामती सेवाको पदमा वा अन्य सरकारी सेवाबाट निजामती सेवामा सरुवा वा बहुवा गर्दा उम्मेदवारको उपयुक्तताको विषयमा,</p> <p>(ङ) लोक सेवा आयोगको परामर्श लिनु नपर्ने अवस्थाको पदमा बहाल रहेको कर्मचारीलाई लोक सेवा आयोगको परामर्श लिनु पर्ने अवस्थाको पदमा स्थायी सरुवा वा बहुवा गर्ने विषयमा, र</p> <p>(च) कुनै पनि निजामती कर्मचारीलाई दिइने विभागीय सजायको विषयमा।</p> <p>(५) उपधारा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि धारा ११४ बमोजिम न्याय सेवा आयोगको अधिकारक्षेत्रभित्र पर्ने विषयमा सोही बमोजिम हुनेछ।</p> <p>(६) लोक सेवा आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आफ्नो कुनै सदस्य वा सदस्यहरूको समिति वा नेपाल सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग तथा पालन गर्ने गरी सुम्पन सक्नेछ।</p> <p>(७) यस संविधानको अधीनमा रही लोक सेवा आयोगको अन्य काम, कर्तव्य र कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ।</p>		
१०	३.२ प्रादेशिक व्यवस्था	प्रत्येक प्रदेशमा कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम अलग अलग प्रादेशिक लोक सेवा आयोग रहनेछ	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने।	तत्कालीन संविधानसभको निर्देशन बमोजिम परिमार्जन गरिएको।
११	३.३ वार्षिक प्रतिवेदन	(१) प्रत्येक वर्ष लोक सेवा आयोगले आफूले गरेको कामको प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि	

		<p>व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।</p> <p>(२) उपधारा (१) बमोजिम पेश गरिने प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त लोक सेवा आयोगले वर्षभरीमा उम्मेदवार छनौट गर्न लिएको परीक्षाको विवरण, सो परीक्षामा उत्तीर्ण परिक्षार्थी सम्बन्धी विवरण, विभिन्न निकायलाई परामर्श दिएको विवरण, निजामति कर्मचारीलाई विभागीय कारवाही र सजाय गर्दा दिएको परामर्शको विवरण र परामर्श बमोजिमको काम भए नभएको विवरण, कुनै सरकारी सेवाको पदको नियुक्ति, बढुवा र विभागीय कारवाही गर्दा अपनाउनुपर्ने सामान्य सिद्धान्तको वारेमा परामर्श दिएको भए सो को विवरण र भविष्यमा निजामति सेवाको सुधारको विवरण समेत उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।</p>	<p>संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>
१२	४. निर्वाचन आयोग	<p>(३) प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्तको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले छ वर्षको हुनेछ । निजहरुको थप एक कार्यकालको लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) सो पदावधि पूरा हुन अगावै प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्तको उमेर पैसङ्गी वर्ष पूरा भएमा निज आफ्नो पदमा बहाल रहने छैन ।</p> <p>(ख) प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्तलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्तको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (४) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p> <p>(५) प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र निर्वाचन आयुक्त पदमा नियुक्तिको लागि देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातकोपाधि प्राप्त गरी कानून, जनप्रशासन, विज्ञान, कला, साहित्य वा राष्ट्रिय जीवनका अन्य क्षेत्रमा शोध, अनुसन्धान, अध्यापन वा अन्य कुनै महत्वपूर्ण कार्य गरी कम्तीमा १५ वर्ष अनुभव प्राप्त गरेको,</p> <p>(ख) नियुक्ति हुँदाका बखत कुनै राजनैतिक दलको सदस्य नरहेको,</p> <p>(ग) चालीस वर्ष उमेर पूरा भएको र</p> <p>(घ) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्तको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् । प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्त आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरुलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) निर्वाचन आयोगको प्रमुख निर्वाचन आयुक्त र आयुक्त भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको</p>	<p>यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।</p>

		<p>निमित्त ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) निर्वाचन आयोगको आयुक्तलाई प्रमुख निर्वाचन आयुक्तमा नियुक्त गर्न यस उपधाराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै आयुक्त प्रमुख आयुक्तको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदावधिको गणना गर्दा आयुक्त भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानबिन गर्ने वा कुनै विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधारामा लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
१३	४.१ निर्वाचन आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) संविधान र अन्य कानूनको अधिनमा रही राष्ट्रपति, उपराष्ट्रपति, जनमत संग्रह व्यवस्थापिका-संसद (केन्द्र र राज्य/प्रान्त), स्थानीय निकायको निर्वाचन लगायत सबै खालको निर्वाचनको संचालन, रेखदेख, निर्देशन र नियन्त्रण निर्वाचन आयोगबाट हुनेछ ।</p> <p>(२) निर्वाचन आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकार मध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार प्रमुख निर्वाचन आयुक्त, निर्वाचन आयुक्त वा नेपाल सरकारको कर्मचारीलाई तोकिएको शर्तको अधीनमा रही प्रयोग तथा पालन गर्न पाउने गरी सुम्पन सक्नेछ ।</p> <p>(३) यस संविधानको अधीनमा रही निर्वाचन आयोगका अन्य काम, कर्तव्य र अधिकार तथा कार्यविधि कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछन् ।</p>	उपधारा (१) मा रहेको राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपतिको निर्वाचनको व्यवस्था बाहेक अन्य विषयमा राज्यको शासकीय स्वरूप निर्धारण स्पष्ट भए अनुरूप मस्यौदा गर्न उपयुक्त हुने भएकोले सो बमोजिम गर्न संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	संविधान सभाको मिति २०६६/११ /२० को निर्णयानुसार परिमार्जन गरिएको ।
१४	४.३ नेपाल सरकारले निर्वाचन आयोगलाई आवश्यक कर्मचारी उपलब्ध गराउनु पर्ने	<p>नेपाल सरकारले निर्वाचन आयोगलाई आवश्यक कर्मचारी उपलब्ध गराउनु पर्ने</p> <p>यस संविधान बमोजिम निर्वाचन आयोगलाई आफ्नो काम पूरा गर्न आवश्यक पर्ने कर्मचारी र अन्य कुराहरू नेपाल सरकारले उपलब्ध गराउनेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	
१५	५. मानव अधिकार आयोग	<p>(३) संघीय मानव अधिकार आयोगको अध्यक्ष र सदस्यको पदावधि नियुक्ति भएको मितिले छ वर्षको हुनेछ । निजहरूको थप एक कार्यकालका लागि पुर्ननियुक्ति हुन सक्नेछ ।</p> <p>तर संघीय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यलाई सर्वोच्च अदालतको न्यायाधीश सरह समान आधारमा र समान तरिकाले सो पदबाट हटाउन सकिनेछ ।</p> <p>(४) देहायका अवस्थामा संघीय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष वा सदस्यको पद रिक्त भएको मानिनेछ :-</p> <p>(क) निजले राष्ट्रपति समक्ष लिखित राजीनामा दिएमा,</p> <p>(ख) उपधारा (४) बमोजिम निजको पदावधि पूरा भएमा,</p> <p>(ग) निजको मृत्यु भएमा ।</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		<p>(५) संघीय मानव अधिकार आयोगको अध्यक्ष वा सदस्यको पदमा नियुक्ति हुन देहाय बमोजिमको योग्यता हुनुपर्नेछ :-</p> <p>(क) नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त विश्वविद्यालयबाट स्नातकोपाधि हासिल गरेको,</p> <p>(ख) कम्तीमा चालिस वर्ष उमेर पुरा गरेको,</p> <p>(ग) उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको ।</p> <p>(६) संघीय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्यको पारिश्रमिक र सेवाका अन्य शर्तहरू कानूनद्वारा निर्धारण भए बमोजिम हुनेछ । संघीय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष र सदस्य आफ्नो पदमा बहाल रहेसम्म निजहरूलाई मर्का पर्ने गरी पारिश्रमिक र सेवाका शर्तहरू बदलिने छैनन् ।</p> <p>(७) संघीय मानव अधिकार आयोगका अध्यक्ष वा सदस्य भइसकेको व्यक्ति अन्य सरकारी सेवामा नियुक्त हुनको लागि ग्राह्य हुने छैन ।</p> <p>तर,</p> <p>(क) मानव अधिकार आयोगको सदस्यलाई अध्यक्षमा नियुक्त गर्न यस उपधाराको बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन र सो बमोजिम कुनै सदस्य अध्यक्षको पदमा नियुक्त भएमा निजको पदाधिकारी गणना गर्दा सदस्य भएको अवधिलाई समेत जोडी गणना गरिनेछ ।</p> <p>(ख) कुनै राजनैतिक पदमा वा कुनै विषयको अनुसन्धान, जाँचबुझ वा छानबिन गर्ने वा त्यस्तो विषयको अध्ययन वा अन्वेषण गरी राय, मन्तव्य वा सिफारिस पेश गर्ने कुनै पदमा नियुक्त भई काम गर्न यस उपधाराको लेखिएको कुनै कुराले बाधा पुऱ्याएको मानिने छैन ।</p>		
१६	५.१ मानव अधिकार आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार	<p>(१) मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र संवर्द्धन तथा त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्नु संघीय मानव अधिकार आयोगको कर्तव्य हुनेछ ।</p> <p>(२) उपधारा (१) मा उल्लिखित कर्तव्य पूरा गर्नको लागि संघीय मानव अधिकार आयोगले देहायका काम गर्नेछ :-</p> <p>(क) कुनै व्यक्ति वा समूहको मानव अधिकार उल्लङ्घन वा त्यसको दुरुत्साहन भएकोमा पीडित व्यक्ति आफैँ वा निजको तर्फबाट कसैले आयोग समक्ष प्रस्तुत वा प्रेषित गरेको निवेदन वा उजुरी वा कुनै स्रोतबाट आयोगलाई प्राप्त भएको जानकारी वा आयोगको आफ्नै स्वविवेकमा त्यसको छानबिन तथा अनुसन्धान गरी दोषी उपर कारवाही गर्न सिफारिस गर्ने,</p> <p>(ख) मानव अधिकारको उल्लङ्घन हुनबाट रोक्ने जिम्मेवारी वा कर्तव्य भएको पदाधिकारीले आफ्नो जिम्मेवारी पूरा नगरेमा वा कर्तव्य पालन नगरेमा वा जिम्मेवारी पूरा गर्न वा कर्तव्य पालना गर्न उदासिनता देखाएमा त्यस्तो पदाधिकारी उपर विभागीय कारवाही गर्न सम्बन्धित अधिकारी समक्ष सिफारिस गर्ने,</p> <p>(ग) मानव अधिकार उल्लङ्घन गर्ने व्यक्ति वा संस्थाका विरुद्ध मुद्दा चलाउनु पर्ने आवश्यकता भएमा कानून बमोजिम अदालतमा मुद्दा दायर गर्न सिफारिस गर्ने,</p>	यो विषयमा संविधानसभाको मिति २०६६/११/२० को निर्णयबाट सहमति रहेको देखिएकोले संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	तत्कालीन संविधान सभाको निर्णय बमोजिम परिमार्जन गरिएको ।

		<p>(घ) मानव अधिकारको सचेतना अभिवृद्धि गर्न नागरिक समाजसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,</p> <p>(ङ) मानव अधिकारको उल्लङ्घनकर्तालाई विभागीय कारवाही तथा सजाय गर्न कारण र आधार खुलाई सम्बन्धित निकाय समक्ष सिफारिस गर्ने,</p> <p>(च) मानव अधिकारसँग सम्बन्धित प्रचलित कानूनको आवधिक रूपमा पुनरावलोकन गर्ने तथा त्यसमा गर्नु पर्ने सुधार तथा संशोधनका सम्बन्धमा नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने,</p> <p>(छ) मानव अधिकारसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि वा सम्झौताको नेपाल पक्ष बन्नु पर्ने भएमा त्यसको कारणसहित नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने र पक्ष बिनसकेका सन्धि वा सम्झौताको कार्यान्वयन भए वा नभएको अनुगमन गरी कार्यान्वयन नभएको पाइएमा सोको कार्यान्वयन गर्न नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने,</p> <p>(ज) मानव अधिकारको उल्लङ्घनका सम्बन्धमा संघीय मानव अधिकार आयोगले गरेको सिफारिस वा निर्देशन पालना वा कार्यान्वयन नगर्ने पदाधिकारी, व्यक्ति वा निकायको नाम कानून बमोजिम सार्वजनिक गरी मानव अधिकार उल्लङ्घनकर्ताको रूपमा अभिलेख गर्ने।</p> <p>(३) संघीय मानव अधिकार आयोगले आफ्नो कार्य सम्पादन गर्दा वा कर्तव्य पालना गर्दा देहायको अधिकार प्रयोग गर्न सक्नेछ :-</p> <p>(क) कुनै व्यक्तिलाई आयोग समक्ष उपस्थित गराई जानकारी वा बयान लिने वा बकपत्र गराउने, प्रमाण बुझ्ने, दशी प्रमाण दाखिला गर्न लगाउने सम्बन्धमा अदालतलाई भए सरहको अधिकार प्रयोग गर्ने,</p> <p>(ख) मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन हुन लागेको वा भइसकेको सूचना आयोगले कुनै किसिमबाट प्राप्त गरेमा कुनै व्यक्ति वा निजको आवास वा कार्यालयमा विना सूचना प्रवेश गर्ने, खानतलासी लिने तथा त्यसरी खानतलासी लिंदा मानव अधिकारको उल्लङ्घनसँग सम्बन्धित लिखत, प्रमाण वा सबुद कब्जामा लिने,</p> <p>(ग) कुनै व्यक्तिको मानव अधिकार उल्लङ्घन भइरहेको कुरा जानकारी भई तत्काल कारवाही गर्नु पर्ने आवश्यक देखिएमा विना सूचना सरकारी कार्यालय वा अन्य ठाउँमा प्रवेश गर्ने र उद्धार गर्ने,</p> <p>(घ) मानव अधिकारको उल्लङ्घनबाट पीडित भएको व्यक्तिलाई कानून बमोजिम क्षतिपूर्ति दिन आदेश दिने,</p> <p>(ङ) कानूनमा व्यवस्था भए बमोजिम अन्य अधिकारको प्रयोग र कर्तव्यको पालना गर्ने वा गराउने ।</p>		
१७	५.३ वार्षिक प्रतिवेदन	<p>(१) यस संविधान बमोजिम संघीय मानव अधिकार आयोगले आफूले गरेको कामको वार्षिक प्रतिवेदन राष्ट्रपति समक्ष पेश गर्नेछ र राष्ट्रपतिले प्रधानमन्त्री मार्फत त्यस्तो प्रतिवेदन व्यवस्थापिका-संसद समक्ष पेश गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।</p>	यो विषयमा सहमति रहेको देखिएकोले मस्यौदाको लागि संविधान मस्यौदा समितिमा पठाउने ।	

		(२) उपधारा (१) बमोजिम पेश गरिने प्रतिवेदनमा अन्य कुराको अतिरिक्त राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगमा वर्षभरी परेका उजुरी, त्यस्तो उजुरीको सम्बन्धमा गरेको छानबिन र अनुसन्धानको विवरण, नेपाल सरकारलाई विभिन्न विषयमा गरेको सिफारिसको विवरण, मानव अधिकार उल्लङ्घन गर्ने व्यक्ति विरुद्ध कुनै मुद्दा दायर गरेको भए सोको संख्या, मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धनका सम्बन्धमा भविष्यमा गर्नु पर्ने सुधारको विवरण उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।		
१८	भाषा आयोग सम्बन्धी व्यवस्था			यो विषय सांस्कृतिक र सामाजिक ऐक्यबद्धता को आधार निर्धारण समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्ताव भएको छ ।
१९	राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत आयोग			यो विषय प्राकृतिक स्रोत, आर्थिक अधिकार र राजस्व बाँडफाँड समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्ताव भएको छ ।

अनुसूची - १

संविधानसभाको मिति २०६६।११।२० का निर्णयानुसार संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिको प्रतिवेदन सम्बन्धमा संवैधानिक समितिलाई दिएको सुझाव र निर्देशन”

- समितिको प्रतिवेदनमा प्रस्तावित गरिएका ११ वटा आयोग हरुमध्ये हाल कायम रहेका ५ वटा आयोग बाहेक अन्य आयोगहरुलाई हाल कायम रहेको मानव अधिकार आयोगको छाता अन्तर्गत राखी प्रस्तावित नयाँ आयोगहरुका काम, कर्तव्य र अधिकार सोही आयोगमा रहने व्यवस्था गर्ने वा छुट्टै महासंघ आयोग गठन गरी सोही अन्तर्गत राख्ने वा मानवअधिकार र लैंगिक आयोग गठन गरी सोही अन्तर्गत राख्ने ।
- समितिले प्रस्ताव गरेका सबै आयोगहरु कायम रहनु पर्ने साथै अरु विभिन्न आयोगहरु समेत थप गर्नु पर्ने ।
- प्रस्तावित सबै आयोगहरुको सन्दर्भमा प्रदेशमा पनि आयोगको संरचना रहनु पर्ने भएकोले अहिले प्रस्तावित सबै आयोगको शुरुमा नेपालमा एक संघीय .... आयोग हुनेछ भनी उल्लेख हुन पर्ने वा नपर्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको ठाउँ ठाउँमा उल्लिखित 'राष्ट्रपति' भन्ने शब्दको सट्टा लैङ्गिक तटस्थ शब्द राखिनुपर्छ भन्ने विषय ।
- संवैधानिक आयोगहरुको व्ययभार संचित कोषबाट हुनुपर्छ भन्ने विषय ।
- संवैधानिक आयोगका पदाधिकारीहरुको नियुक्ति सम्बन्धमा संवैधानिक परिषदको सिफारिसमा राष्ट्रपतिले गर्ने वा कार्यकारी प्रमुखले नियुक्ति गरेमा व्यवस्थापिकाबाट सुनुवाई गर्ने विकल्प राखी प्रतिवेदनमा उल्लेख भएकोमा सो को पक्ष र विपक्ष दुवै तर्फ तर्क प्रस्तुत भएको ।
- सबै आयोगमा बराबर सदस्य संख्या नराखी आयोगको प्रकृति, कार्यबोझ र आवश्यकता अनुसार फरक फरक संख्यामा सदस्यहरु रहने व्यवस्था हुनपर्ने ।
- सबै आयोगका पदाधिकारीहरुको नियुक्तिका लागि आवश्यक पर्ने र अवकाश हुने न्यूनतम उमेर घटाइनु पर्ने/कायमै राख्नु पर्ने/निजहरुको पुनर्नियुक्ति हुन नहुने ।
- अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगलाई प्रस्तावित गरिए अनुसार संवैधानिक अंगको रूपमा कायम राख्ने वा यही काम गर्नको लागि कार्यकारिणी अन्तर्गत छुट्टै शक्तिशालि निकायको गठन गर्नु पर्ने ।
- तीन जना पदाधिकारी हुने आयोगहरुमा समानुपातिक प्रतिनिधित्व र समावेशीताको आधारमा सदस्यहरुको नियुक्ति हुन्छ भन्ने व्यवस्थाको औचित्यता तथा यो शब्दको परिभाषा गरिनु पर्ने भन्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको विभिन्न स्थानमा उल्लेखित उच्च नैतिक चरित्र एवं सामाजिक प्रतिष्ठा कायम भएको भन्ने शब्दावलीको परिभाषा आवश्यक पर्ने ।
- सार्वजनिक संस्थानका कर्मचारीहरुको नियुक्ति, पदपूर्ति र वहुवा सम्बन्धी कार्य पनि लोक सेवा आयोगको अधिकारक्षेत्र भित्र रहनुपर्ने भन्ने विषय ।
- प्रतिवेदनको पृष्ठ ४ को बुँदा नं. (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशमा उल्लिखित 'तर ..... अन्य कानूनले छुट्टै विशेष व्यवस्था भएको पदाधिकारीको हकमा भने उपधारा लागू हुने छैन' भन्ने प्रावधानले संविधानको व्यवस्थालाई संकुचित र खण्डित तुल्याउँछ भन्ने विषय ।
- पृष्ठ ४ को उपदफा (४) मा उल्लिखित अख्तियार दुरुपयोग अनुसन्धान आयोगले भ्रष्टाचारको कसुरमा कुनै व्यक्ति उपर महान्यायाधिवक्ताको राय लिएर मात्र मुद्दा चलाउने भन्ने विषय ।
- पृष्ठ १७ को बुँदा नं. २(ख) मा उल्लिखित 'दलहरुबीचको विवाद निरुपण' भन्ने शब्दावली ।
- प्रतिवेदनको पृष्ठ २३ को दफा (४) मा उल्लिखित सैनिक ऐनको अधिकारको विषयमा राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगलाई क्षेत्राधिकार हुने छैन भन्ने व्यवस्थाले मानव अधिकार आयोगको क्षेत्राधिकारलाई संकुचित तुल्याएको भन्ने ।

अनुसूची

संविधानसभा

संवैधानिक अभिलेख अध्ययन तथा निर्वर्णन समिति

संवैधानिक निकायको संरचना निर्धारण समितिका प्रतिवेदन अध्ययन उप-समिति

१	मा.डा. सुबोध कुमार पोखरेल	संयोजक
२	मा.श्री कमलेश्वर पुरी गोश्वामी	सदस्य
३	मा.श्री किरण यादव	सदस्य
४	मा.श्री केशव कुमार बुढाथोकी	सदस्य
५	मा.श्री गणेश सिंह ठगुन्ना	सदस्य
६	मा.श्री टोप बहादुर रायमाभी	सदस्य
७	मा.श्री दिपक खड्का	सदस्य
८	मा.डा. बंशीधर मिश्र	सदस्य
९	मा.श्री वृजेश कुमार गुप्त	सदस्य
१०	मा.श्री वैजनाथ चौधरी थारु	सदस्य